

Nasilje na internetu

Šagolj, Renata

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:442772>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

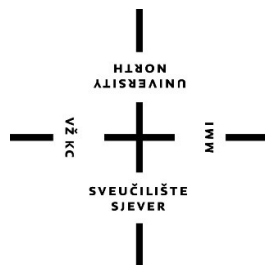
Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-03**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

Sveučilište Sjever

Završni rad br. 171_NOV_2020

Nasilje na internetu

Renata Šagolj, 1413/336

Koprivnica, srpanj 2020. godine

Prijava završnog rada

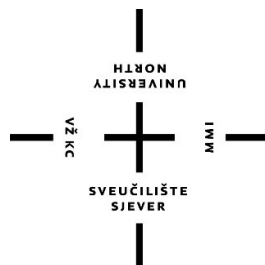
Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo		
STUDIJ	prediplomski sveučilišni studij Novinarstvo		
PRISTUPNIK	Renata Šagolj	MATIČNI BROJ	1413/336
DATUM	17. srpnja 2020.	KOLEGIJ	Zajednički prilog: tiskani medij
NASLOV RADA	Nasilje na internetu		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Online Violence		
MENTOR	Željko Krušelj	ZVANJE	docent
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. dr. sc. Krešimir Lacković		
	2. doc. dr. sc. Irena Radej Miličić		
	3. doc. dr. sc. Željko Krušelj		
	4. izv. prof. dr. sc. Magdalena Najbar-Agičić		
	5. _____		

Zadatak završnog rada

BROJ	171_NOV_2020
OPIS	<p>Pristupnica istražuje temu nasilja na internetu (eng. cyberbullying), posebno prisutnu među mladima kao najranjivijoj društvenoj skupini. Najčešće platforme na kojoj se to uočava su društvene mreže, i to one najpopularnije, poput Facebooka i Twittera. Zato je zadatak pristupnice da:</p> <ol style="list-style-type: none">1) pronađe i prezentira svu dostupnu literaturu koja se bavi tim fenomenom;2) objasni koji su pojavni oblici i razne negativne posljedice online nasilja;3) podastre hrvatska zakonodavna rješenja vezane uz sankcioniranje online nasilja, uz navođenje dostupnih statističkih podataka;4) kao potencijalna rješenja navede elemente poželjnog internetskog ponašanja (virtualni bonton) u međusobnom komuniciranju;5) iznese medijski najekspoziranije hrvatske primjere internetskog nasilja;6) napravi vlastito online istraživanje o prisutnosti internetskog nasilja na društvenim mrežama na potencijalno najugroženoj starosnoj skupini do 27 godina, uz adekvatnu grafičku prezentaciju;7) analizira spoznaje do kojih je došla i sublimira ih u zaključno razmatranje.

ZADATAK URUČEN	17/7/2020	POTPIŠ MENTORA	
----------------	-----------	----------------	--

Sveučilište Sjever

Odjel za Novinarstvo

Završni rad br. 171_NOV_2020

Nasilje na internetu

Student

Renata Šagolj, 1413/336

Mentor

doc. dr. sc. Željko Krušelj

Koprivnica, srpanj 2020. godine

Predgovor

Nasilje na internetu je tema o kojoj se danas sve više govori. Od osnovne škole djecu se uči sigurnom ponašanju na internetu. Velik dio svakodnevne komunikacije je iz realnog prostora preseljen u virtualne prostore pa su porasle i mogućnosti za nasilničke aktivnosti na internetu.

Ovaj sam rad napisala kako bih čitatelje potaknula na razmišljanje o nasilju kojemu mogu biti izloženi neadekvatnim korištenjem interneta te kako bi se promicalo sigurno ponašanje na internetu, osobito sigurno ponašanje na društvenim mrežama. Želim se zahvaliti svima koji su mi pomogli u pisanju ovoga rada, svim profesorima i drugim djelatnicima Sveučilišta Sjever – bez vas ovaj rad ne bi bio moguć. Također se želim zahvaliti i svojoj obitelji koja me je poticala za vrijeme studija.

Sažetak

Nasilje na internetu (engl. cyberbullying) je pojam koji se koristi kako bi se opisale aktivnosti na internetu koje se smatraju štetnima za pojedinca. Pojam je novijeg datuma, a danas se sve češće koristi s obzirom na to da je i komunikacija u virtualnom okruženju sve raširenija. U ovom ću radu najprije ukratko prikazati što je to virtualno okruženje, odnosno prezentirat ću istraživanja koja govore o dosezima korištenja društvenih mreža kod osoba različitih dobnih skupina. Komunikacija u virtualnom svijetu odvija se prema drugačijim načelima nego izravna komunikacija u realnom vremenu te ima i specifična pravila ponašanja, takozvani virtualni bonton. Nakon toga prikazat ću što je to nasilje te definirati i klasifikaciju tradicionalnog nasilja. Nasuprot tradicionalnom nasilju nalazi se nasilje na internetu koje ima posebne okolnosti odvijanja pa se i žrtve i nasilnici definiraju drugačije nego kod tradicionalnog nasilja. Ono je podložno raznovrsnim zakonskim regulativama, kao što su Konvencija o pravima djeteta kada je riječ o djeci te Kazneni zakon, kojim su obuhvaćena kršenja prava djece, mladih i odraslih osoba. Za potrebe rada pretražila sam raznovrsna istraživanja koja govore o raširenosti nasilja na internetu te sam sve informacije sumirala kako bih dala pregled dosadašnjih istraživanja o nasilju na internetu. Naposljetku, prikazala sam mogućnosti prevencije nasilja na internetu kod skupina različite životne dobi.

Ključne riječi: komunikacija, nasilje, internet, bonton

Summary

Cyberbullying is a term used to describe online activities that are harmful to an individual. The term is more recent, and is increasingly used today, given that communication in a virtual environment is becoming more widespread. In this paper, I will briefly present what a virtual environment is, as well as researches that talk about dosing the use of social networks in a different age groups. Communication in the virtual world is based on different principles than direct real-time communication, and has specific rules of conduct. After that, I will show what violence really is, define and classify traditional violence. In contrast of traditional violence, there is online violence that has special circumstances and victims and perpetrators are defined differently than with traditional violence. It is subject to a variety of legal regulations, such as the Convention on the Rights of the Child when it comes to children and the Criminal Code, which includes violations of the rights of children, young people and adults. For the purposes of the paper, I searched a variety of researches that speaks of the prevalence of violence on the Internet, and I summarized all the information to give an overview of previous researches and popularity on the Internet. Finally, I presented the possibilities of preventing violence on the Internet in a different age groups.

Keywords: communication, violence, internet, etiquette

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Virtualno okruženje.....	2
2.1. Društvene mreže.....	2
2.2. Osnove komunikacije i pravila ponašanja na društvenim mrežama	3
2.3. Opasnosti.....	5
3. Nasilje.....	7
3.1. Pojam, definicije i klasifikacije nasilja	8
3.2. Zakonski okviri za regulaciju nasilja.....	9
4. Nasilje na internetu (engl. cyberbullying).....	11
4.1. Pojam nasilje na internetu.....	11
4.2. Oblici nasilja na internetu	12
4.3. Nasilnici i žrtve nasilja na internetu	12
4.4. Posljedice nasilja na internetu	14
4.5. Najugroženije skupine	14
5. Pregled dosadašnjih istraživanja o nasilju na internetu među djecom i mladima	15
5.1. Provedena istraživanja o nasilju nad djecom i mladima na internetu u Hrvatskoj	16
5.2. Primjeri nasilja nad djecom i mladima na internetu u Hrvatskoj.....	17
6. Anketa	20
6.1. Sociodemografski podaci.....	20
6.2. Mišljenja i iskustva ispitanika	21
7. Prevencija nasilja na internetu u različitim dobnim skupinama	24
7.1. Obitelj – zaštitni faktor	24
7.2. Uloga škole – medijska pismenost	26
7.3. Uloga medija.....	27
8. Zaključak	29
Popis literature.....	31
Popis slika	34
Popis tablica	35
Popis grafikona	36

1. Uvod

Suvremeno doba je virtualno doba koje zahtijeva poznavanje i korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije. koja je dio svakodnevnog života te je bez nje nemoguće zamisliti privatni ili poslovni aspekt života. U segmentu informacijsko-komunikacijske tehnologije razvile su se mnogobrojne mogućnosti koje čovjeku olakšavaju život, poslovanje, komunikaciju i druge svakodnevne aktivnosti. Internet je pritom najvažniji dio te infrastrukture bez kojega bi danas bilo gotovo nemoguće provoditi uobičajene aktivnosti. Jedan od najvažnijih komunikacijskih aspekata interneta danas su društvene mreže. One predstavljaju platformu za komunikaciju, pronalaženje istomišljenika, poslovnih partnera i druge aktivnosti. Zbog pojave interneta i društvenih mreža razvijena su i nova, posebna pravila ponašanja i komunikacije na tim platformama. Cilj je tih pravila olakšati komunikaciju, poslovanje i druge aktivnosti, ali i zaštititi korisnike od mogućih zloporaba, krađa, nasilničkih ponašanja, diskriminacije i drugih neugodnih iskustava. Internet, naime, nudi mogućnosti za različite vrste nasilničkih ponašanja. S obzirom na to da je vrlo teško kontrolirati milijune korisnike, uvijek predstavlja potencijalnu opasnost.

Zbog toga je u svjetsko, ali i u hrvatsko, zakonodavstvo počela dopirati ideja da se zakonske regulative kaznenih i drugih zakona moraju odnositi i na virtualni prostor, a ne samo na zbivanja u realnom prostoru. Danas se virtualni i realni prostor neraskidivo prepliću te ih je gotovo nemoguće razdvojiti. Nasilje koje se javlja u društvu, vidljivo je i na internetskim prostorima, a posebice na društvenim mrežama. Tom su nasilju ponajviše izloženi najmlađi korisnici – djeca i mladi. Ovaj završni rad promatra nasilje na internetu s posebnim naglaskom na društvene mreže te utjecaj nasilja na internetu prema najmlađim korisnicima, dakle djeci i mladima. Korištenje društvenih mreža je aktivnost koju prakticira vrlo velik postotak mladih u Republici Hrvatskoj pa bi zbog toga obitelj, škola i mediji, kao tri njihova najvažnija zaštitna faktora, trebala konstantno propagirati sigurno korištenje interneta.

Rad je podijeljen na sedam poglavlja. U prvome poglavlju je uvod u rad, drugo poglavlje je vezano za virtualni prostor i društvene mreže, treće se bavi nasiljem, četvrto nasiljem na internetu, peto daje pregled dosadašnjih istraživanja o nasilju na internetu, a šesto je posvećeno prevenciji nasilja na internetu. Sedmo poglavlje je zaključak rada.

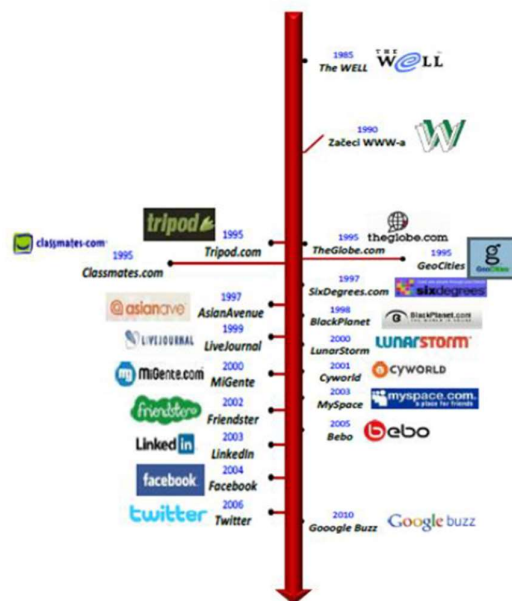
2. Virtualno okruženje

Internet je promijenio svijet kao nijedan izum prije njega. Od početnih istraživanja vezanih za internet pa sve do današnjeg sveprisutnog interneta nije prošlo mnogo. Prve zabilježene ideje o komunikaciji putem umreženih sustava dolaze iz 1962. godine. Komercijalizacija interneta počela je u osamdesetim godinama prošloga stoljeća, razvijale su se konkurentne privatne mrežne usluge i komercijalni proizvodi koji su koristili internetsku tehnologiju (Leiner i sur. 2009: 23). Jedan od glavnih komunikacijskih segmenata interneta su društvene mreže koje omogućuju jednostavnu, brzu i prostorno neovisnu komunikaciju.

2.1. Društvene mreže

Društvene mreže su najpopularniji komunikacijski fenomen na svijetu. Čovjek je društveno biće koje voli komunicirati i koje konstantno izražava svoju potrebu za komunikacijom te zbog toga koristi i društvene mreže. Te se mreže najviše koriste za jednostavne društvene kontakte, pronalaženje i grupiranje osoba sličnih interesa, dijeljenje fotografija i drugih materijala te za poslovanje (Grbavac, Grbavac 2014: 206). Društvene mreže ubrzano su se razvijale u posljednjih dvadesetak godina, a na sljedećoj slici prikazan je razvoj društvenih mreža kroz povijest.

Slika 1. Razvoj društvenih mreža kroz povijest

Izvor: Grbavac, Grbavac, 2014., str. 208.

Prva društvena mreža na svijetu bila je *SixDegrees.com* koja je nastala 1997. godine, a trajala je do 2000. godine kada je prestala postojati zato što ju je bilo teško održavati te nije naišla na dovoljan interes jer je bila iznad svojega vremena. Od 1997. do 2001. godine postojalo je nekoliko društvenih mreža, a društvena mreža *Friendster* 2002. je godine privukla oko 3 milijuna registriranih korisnika. *Friendster* je s vremenom propao jer je korisnicima zadavao ograničenja koja nove društvene mreže razvijene u to vrijeme nisu davale (Grbavac, Grbavac 2014: 206-207).

Danas su u svijetu, ali i Hrvatskoj, najpoznatije društvene mreže *Facebook* i *Twitter*. *Facebook* je 2004. godine osnovao Mark Zuckerberg s idejom povezivanja ljudi koji se već poznaju u stvarnome životu, a aplikacija nudi bezbroj mogućnosti zbog kojih je privlačna korisnicima. *Facebook* je ujedno i najpopularnija društvena mreža na svijetu. Na njoj se objavljuje ogroman broj fotografija i drugih informacija, a svaki korisnik ima vlastiti profil sa svojom fotografijom. *Twitter* je druga najveća mreža na svijetu, osnovan 21. ožujka 2006. Funkcionira na principu oglasne ploče. Korisnik treba napisati kratku poruku do 140 znakova koju nakon toga može vidjeti cijeli svijet (Grbavac, Grbavac 2014: 207). Pojava društvenih mreža i njihov razvoj utjecali su na pojavu pravila komunikacije na društvenim mrežama.

2.2. Osnove komunikacije i pravila ponašanja na društvenim mrežama

Društvene mreže, kao općeprihvaćeni medij suvremene komunikacije, zahtijevaju poznavanje komunikacije na društvenim mrežama. Životi današnjih ljudi pod ogromnim su utjecajem društvenih mreža, a utjecaj društvenih mreža nadilazi isključivo komunikacijsku sferu (Jurič, Vuković, Šuput 2016: 62).

Komunikacija na društvenim mrežama izložena je posebnom pravopisu društvenih mreža koji obuhvaća drugačija komunikacijska pravila nego izravna komunikacija. Budući da se radi o pisanoj komunikaciji, potrebno je slijediti određena pravila, kao što su:

- a) korištenje velikih slova smatra se deranjem te se izbjegava;
- b) online komunikacija može koristiti smajlice koji pomažu u izražavanju emocija pa je potrebno brinuti o njihovom značenju;
- c) komunikacija je podložna korištenju pravopisnih pravila te pravilnom i dosljednom pisanju;

d) bezazlena šala može se doživjeti vrlo neukusnom pa može izazvati gomilu negativnih reakcija na društvenoj mreži;

e) kada se šalje poruka, potrebno je dobro promisliti o njezinom sadržaju zato što pošiljatelj poruke nikada ne može znati tko će tu poruku trajno pohraniti na svoje računalo (Radat i sur. 2016: 13).

Postoje različiti priručnici koji govore o poželjnom ponašanju na internetu i na društvenim mrežama. Mirković donosi pravila ponašanja vezana za digitalnu tehnologiju i društvene mreže. Prvo pravilo vezano je za fotografije. Naime, pojava pametnih mobitela s vrlo kvalitetnim kamerama dovela je do sve češćeg fotografiranja i snimanja. Potrebno je paziti tko se slučajno nalazi na fotografiji i pripaziti da se na njima štiti identitet osoba. One na kojima se nalaze druge osobe ne smiju se objavljivati na društvenim mrežama bez njihovog pristanka. Pristupanje internetu danas je brže i jednostavnije nego ikada u prošlosti. No, nisu sve situacije takve da se u njima smije koristiti mobilni telefon kako bi se pristupilo internetu. Primjerice, na predavanjima, u kinu, kazalištu i u drugim javnim prostorima ne bi se trebao koristiti mobilni uređaj i ne bi se trebalo pristupati internetu (Mirković 2015: 1).

Elektronička pošta nije u potpunosti sigurna pa je potrebno pripaziti kod slanja povjerljivih informacija. Nedopušteno je slati tzv. lance sreće i druge nepotrebne grupne poruke. Kod slanja elektroničkih poruka potrebno je pripaziti na pravopisna i gramatička načela zato što je pismenost važan dio elektroničke komunikacije (Mirković 2015: 1).

Informacije koje se dijele na društvenim mrežama ne smiju otkrivati previše osobnih detalja o osobi. Potrebno je pripaziti da se ne koristi govor mržnje, da se ne iskazuju frustracije i bijes te da se nikome ne rugamo. Ono što je stavljeno na društvene mreže ostaje zauvijek zapisano, a zlonamjerna osoba to može iskoristiti protiv autora poruke. Negativno ponašanje na društvenim mrežama nije ni poželjno ni prihvatljivo (Mirković 2015: 1).

Hrvatski telekom je 2011. izdao priručnik *e-bonton: Pravila lijepog ponašanja na društvenim mrežama* čiji su autori fejsbukovci, tviteraši, blogeri i forumaši koji su na natječaj Hrvatskog telekoma slali ideje za uljudno ponašanje na društvenim mrežama. Ovo je prvi hrvatski priručnik koji se bavi pristojnim ponašanjem na društvenim mrežama. Autori su osmislili ukupno 130 prijedloga za poboljšanje komunikacije i ponašanja na društvenim mrežama. Podijeljena su po rubrikama, a neka od pravila ponašanja su:

“Poštujte privatnost – kako vlastitu, tako i ostalih korisnika!” Adela Krivanek, 14. pravilo

“Privatne razgovore i rasprave vodite preko privatnih poruka. Ako cijenite prijatelja, nećete to činiti javno preko korisnikova zida ili u komentarima statusa.” Kristina Bogović, 37. pravilo

“U objavama na društvenim mrežama nikad ne spominjite osobu koja nije i sama registrirana na toj mreži.” Maja Horvat, 129. pravilo

“Nikad, ali nikad se ne predstavljajte kao netko drugi!” Hrvoje Krznarić, 119. pravilo

Izdavanje ovoga priručnika važan je korak u promociji bontona na internetu zato što je priručnik izdao Hrvatski telekom, vodeći teleoperater.¹ Pravila ponašanja na internetu štite sve korisnike interneta od potencijalno opasnih situacija u kojima bi se mogli naći kada ta pravila ponašanja ne bi postojala. Budući da su opasnosti na internetu mnogobrojne, u sljedećem ćemo poglavlju istaknuti neke od onih najvećih.

2.3. Opasnosti

Društvene mreže, osim što predstavljaju iznimno kvalitetan komunikacijski alat, obiluju potencijalnim opasnostima. Na društvenim mrežama pojedinac posjeduje osobni profil na kojemu može otkriti više ili manje podataka o sebi. Kada pojedinac zbog nemogućnosti samokontrole otkrije previše osobnih informacija, može se naći u opasnosti jer tako olakšava virtualno zlostavljanje, prijevare vezane za kreditne kartice, krađu intelektualnog vlasništva i slično. Osobne informacije pristupanjem društvenoj mreži postaju vlasništvo društvene mreže koja može raspolagati tim informacijama u skladu s vlastitim interesima. Primjerice, vlasnici društvene mreže mogu ustupiti informacije o korisnicima trećim stranama u zamjenu za novčanu naknadu (Dokman, Kuzelj, Malnar 2018: 136).

Društvene mreže mogu se zlorabljati, a “zloraba društvenih mreža sastavni je dio informacijskog ratovanja u okviru kojeg se društvene mreže koriste za prijenos i razmjenu određenih sadržajnih konstrukata s ciljem obmanjivanja ili utjecanja na određenu skupinu” (Dokman, Kuzelj, Malnar 2018: 136.). Na mikrorazini to podrazumijeva krađu identiteta ili virtualno nasilje, a na makrorazini riječ je o mnogo kompleksnijim pojavama kao što su izazivanje vojnih sukoba ili mobilizacija istomišljenika (Dokman, Kuzelj, Malnar 2018: 136).

¹ e-bonton, Pravila lijepog ponašanja na društvenim mrežama, https://www.inventum.hr/images/files/e_bonton.pdf

Demokratizacija dijeljenja informacija koja je prisutna na društvenim mrežama osim pozitivnih ima i mnogobrojne negativne strane. Jednostavno online manipuliranje usmjereno je na kontroliranje, širenje političkih i drugih ideja. Nacionalna sigurnost također može biti ozbiljno narušena korištenjem društvenih mreža. Budući da se društvene mreže vrlo jednostavno koriste i dostupne su velikom broju građana, one imaju ulogu instrumenta moći i državnih i nedržavnih subjekata. Također, društvene mreže omogućuju lako i brzo prikupljanje velikog broja informacija o korisnicima zbog čega mogu biti izvor informacija o sudionicima u prosvjedima, o sljedbenicima terorističkih skupina i slično. Primjer je Islamska država koja je koristila društvene mreže za prikupljanje i okupljanje istomišljenika i širenje svojih radikalnih političkih ideja (Dokman, Kuzelj, Malnar 2018: 137-138).

Društvene mreže za svoje korisnike predstavljaju četiri vrste opasnosti:

- a) prijetnje privatnosti;
- b) prijetnje mrežama i podacima;
- c) prijetnje identitetu;
- d) društvene prijetnje.²

Prijetnje privatnosti vrlo su česte budući da korisnici voljno ostavljaju velik dio svojih osobnih informacija na internetu. Česti oblik ugroze privatnosti je prikupljanje digitalnih zapisa o korisnicima, što se najčešće događa kada neka osoba ili tvrtka preuzme korisničke profile ili informacije o korisnicima bez njihova znanja, a pritom stvori i digitalne zapise o korisnicima bez njihovog pristanka. Računalni alati za prepoznavanje lica su rizični za korisnike koji stavljaju svoje fotografije na internet zato što se pomoću fotografija može saznati i prikupiti mnogo informacija o korisnicima. Pritom je korisnik posebno ugrožen jer mu se može otkriti lokacija, može ga se ucjenjivati, mogu mu se slati neželjeni promotivni materijali te može biti i fizički napadnut.³

Prijetnje mrežama i podacima su česte i poznate mnogim korisnicima interneta. Najčešće se koriste neželjene poruke koje je moguće vidjeti na društvenim mrežama. Napadači obično koriste tri različite tehnike: šalju poruke s poveznicama na pornografske mrežne stranice ili na

² Sigurnosni rizici društvenih mreža, <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2009-08-273.pdf>

³ Sigurnosni rizici društvenih mreža, <https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2009-08-273.pdf>

mrežne stranice koje prodaju određeni proizvod, predstavljaju se putem lažnih profila na kojima su poveznice na nasilne, prodajne ili pornografske mrežne stranice i krađu lozinke drugih korisnika kako bi mogli postaviti poveznice na njihove profile. Koriste se i virusi i crvi te alati za grupiranje profila više društvenih mreža koji mogu služiti za krađu identiteta, krađu korisničkih računa radi zlonamjernih aktivnosti i uzrokovati gubitak privatnosti korisnika.⁴

Postoje tri različite prijetnje identitetu. Prva su Phishing napadi: korisnik dobiva poruku koja sadrži poveznicu na zlonamjernu mrežnu stranicu koja je pod kontrolom napadača. Takvi su napadi opasni jer rezultiraju krađom identiteta, štetom ugledu korisnika i materijalnom štetom. Druga je otkrivanje podataka koje se najčešće dogodi kod pojedinaca koji ne kontroliraju koga prihvaćaju za prijatelja ili pratitelja na društvenoj mreži. Treća prijetnja su lažni profili koji mogu nanijeti veće štete osobama čiji je profil preuzet.⁵

U društvene prijetnje spadaju uhođenje, nasilje na internetu i industrijska špijunaža. Uhođenje je ponašanje u kojemu nasilnik pokušava stupiti u stvarni kontakt s osobom koju uhodi, a industrijska špijunaža je otkrivanje podataka o tvrtkama.⁶ Nasilje na internetu problematizirat će se u četvrtom poglavlju.

3. Nasilje

Budući da na društvenim mrežama vladaju opasnosti, jedna od opasnosti je i nasilje. Nasilje na društvenim mrežama i u internetskim prostorima moguće je objasniti isključivo ako se zna što je to uopće nasilje. Također, nasilje je regulirano različitim zakonskim regulativama. O nasilju među mladima govorimo kad jedna ili više osoba uzastopno i namjerno uznemiruje, napada ili ozljeđuje drugu osobu. Može imati oblik prijetnji, tjelesnih ozljeda, odbacivanja, ruganja, zadirkivanja, ogovaranja, vrijeđanja i dr. Najčešći oblik nasilja na internetu je vrijeđanje putem komentara, često preko lažnih profila ili anonimnim putem. Upravo zbog toga vrlo je teško suzbiti nasilje i otkriti tko se nalazi iza ekrana.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

3.1. Pojam, definicije i klasifikacije nasilja

U posljednjih nekoliko godina u medijima se mnogo govori o zlostavljanju djece i prevenciji nasilja nad djecom. Kada se pokušava definirati nasilje i zlostavljanje, najbolje je krenuti od pojma zlostavljanja koji daje Svjetska zdravstvena organizacija, a prema kojemu je zlostavljanje “svaki oblik tjelesnog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorištavanja djece” (Bilić, Buljan Flander, Hrpka 2012: 2). Zlostavljanje rezultira nepovoljnim utjecajem na djetetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj i dostojanstvo. Zlostavljanje mora imati sljedeća obilježja: mora se raditi o čestoj ili trajnoj izloženosti, postupci moraju biti namjerno nasilni, mora se događati u odnosu odgovornosti, povjerenja i moći, a posljedice moraju biti uočljive ili teže primjetne (Bilić, Buljan Flander, Hrpka 2012: 7). Postoje različite podjele nasilja. Temeljna podjela koja se prihvaća je prikazana na sljedećoj slici.

Slika 2. Temeljna podjela nasilja

Izvor: Bilić, Buljan Flander, Hrpka 2012., str. 7

Svaka od ovih vrsta nasilja obuhvaća različite oblike nasilja. Oblici tjelesnog zlostavljanja su pljuskanje, šamaranje, udaranje, batine, grizenje, ubadanje, vezivanje, utapanje i drugi. Oblici emocionalnog zlostavljanja su, primjerice, odbacivanje, ismijavanje, govorenje prostota, sramoćenje, izoliranje, ignoriranje iskorištavanje i manipuliranje. Seksualno zlostavljanje dijeli se na uključivanje djeteta u seksualne aktivnosti bez kontakta i uključivanje djeteta u seksualne aktivnosti s kontaktom. Zanemarivanje može biti fizičko, emocionalno, edukativno i medicinsko (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012: 8).

Svjetska zdravstvena organizacija smatra da postoje tri glavne skupine nasilja:

1. nasilje prema samome sebi (samoozljeđivanje i samoubojstvo);
2. međuljudsko nasilje (nasilje u obitelji i nasilje unutar zajednice);
3. kolektivno nasilje (Žilić, Janković 2016: 74).

Nasilje se dijeli i prema prirodi nasilnog čina i to na:

- a) fizičko nasilje;
- b) seksualno nasilje;
- c) psihičko nasilje (Žilić, Janković 2016: 74).

Nasilje se može podijeliti i na instrumentalno i neprijateljsko. Instrumentalno nasilje je nasilje kojim se nešto želi postići, odnosno dobiti, a neprijateljsko nasilje je ono kojim se drugoj osobi želi nanijeti nešto loše. Nasilje se može dogoditi i zbog postizanja legitimnih prava. To je nasilje koje se javlja zato što nasilnik želi zaštititi i ostvariti svoja legitimna prava kao što su pravo na život ili pravo na slobodu (Žilić, Janković 2016: 74).

3.2. Zakonski okviri za regulaciju nasilja

Kazneni zakon je temeljni dokument u Republici Hrvatskoj koji se bavi zaštitom ljudskih prava i sankcijama koje se propisuju za kršenje ljudskih prava i za ugrožavanje ljudskih sloboda i društvenih vrijednosti koje su propisane Ustavom kao temeljnim državnim zakonskim dokumentom. Budući da se u ovome radu problematizira nasilje na internetu, važni su članci Kaznenog zakona koji otvaraju mogućnost sankcioniranja virtualnog nasilja.

Posebni dio Kaznenog zakona govori o prijestupima koji su sankcionirani i mogućim kaznama. U sljedećoj tablici nalaze se najvažniji članci Kaznenog zakona koji se odnose na nasilje, a koji se mogu primijeniti na nasilje na internetu i njihovo pojašnjenje.

Tablica 1. Članci Kaznenog zakona koji se odnose na nasilje i njihova objašnjenja

Broj članka	Naziv	Objašnjenje
97.	Terorizam	Kazna se odnosi na osobe koje ometaju rad računalnog sustava kritične infrastrukture.

104.	Mučenje i drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje	Osoba koja zastrašuje drugu osobu, vrši na nju pritisak ili ju diskriminira, podložna je kazni.
126.	Povreda slobode izražavanja nacionalne pripadnosti	Kažnjava se osoba koja uskrati pripadniku nacionalne manjine pravo na izražavanja pripadnosti, na autonomiju i na korištenje jezikom i pismom.
127.	Povreda slobode mišljenja i izražavanja misli	Kaznit će se osoba koja ograničava slobodu govora u bilo kojem smislu.
130.	Povreda sloboda vjere	Kazna se odnosi na one osobe koje drugima zabrane očitovanje vlastite vjeroispovijesti.
139.	Prijetnja	Kazna se odnosi na one koji drugima prijetite da bi ih uznemirili ili ustrašili.
142.	Povreda tajnosti pisama i drugih pošiljaka	Kaznit će se osoba koja otuđi, uništi, neovlašteno otvori, preda drugima i na druge načine povrijedi tajnost tuđe pošiljke u bilo kojemu obliku.
144.	Neovlašteno slikovno snimanje	Kaznit će se osoba koja neovlašteno snimi drugu osobu u stanu ili nekom drugom zaštićenom prostoru i/ili takvu snimku učini javno dostupnom ili dostupnom nekim drugim osobama.
146.	Nedozvoljena uporaba osobnih podataka	Kazna se odnosi na sve oni koji neovlašteno prikupljaju i na bilo koji način koriste podatke drugih osoba.
147.	Uvreda	Kazna se odnosi na osobe koje nekoga uvrijede, a članak definira i kaznu za osobe koje uvrijede javno putem interneta.
149.	Kleveta	Kazna se odnosi na osobe koje nekoga klevetaju, a članak definira i kaznu za osobe koje klevetaju javno putem interneta.
163.	Iskorištavanje djece za pornografiju	Osoba koja neovlašteno snima, proizvodi, čini dostupnim... dječju pornografiju, podložna je kazni.

Izvor: izrada autorice prema Kaznenom zakonu, <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>

Osim ovih članaka, glava 25. odnosi se na Kaznena djela protiv računalnih sustava, programa i podataka. Prema toj glavi, Kaznenom su zakonu podložni: neovlašteni pristup, ometanje rada računalnog sustava, oštećenje računalnih podataka, neovlašteno presretanje računalnih podataka, računalno krivotvorenje, računalna prijevara, zlouporaba naprava i teška djela.⁷

Nasilje nad djecom regulirano je Konvencijom o pravima djeteta kao temeljnim zakonskim aktom kojim se propisuju opća načela postupanja s djecom, a u svrhu očuvanja dobrobiti djeteta. U članku 19. Konvencije o pravima djeteta stoji:

⁷ Kazneni zakon, <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>

“Države stranke poduzet će sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloporaba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući spolno zlostavljanje, dok o njemu brine roditelj(i), zakonski skrbnik(ci) ili neka druga odgovorna osoba kojoj je skrb djeteta povjerena.”⁸

U 19. članku Konvencije jasno se ističe da dijete ne smije biti izloženo nijednom obliku nasilja. Kada se govori o nasilju, u suvremenim se društvima podrazumijeva i nasilje na internetu.

4. Nasilje na internetu (engl. cyberbullying)

Pojava interneta i razvoj društvenih mreža doveli su do nasilja na internetu koje je poznatije pod uvriježenim engleskim nazivom cyberbullying. Nasilje na internetu, kao i nasilje u stvarnome životu, dolazi u različitim oblicima te ostavlja različite posljedice na žrtve nasilja. Nasilnici se koriste uvredama, fotografijama, videozapisima koji ostaju na internetu i svima su dostupni, neovisno o tome gdje se nalazili. Za razliku od nasilja u stvarnom svijetu, počinitelj nasilja na internetu ima veći osjećaj anonimnosti i nije u mogućnosti vidjeti reakciju žrtve na nasilje, što može povećati njegovu agresivnost bez stvaranja empatije.

4.1. Pojam nasilje na internetu

Pojam nasilje na internetu relativno je novijeg podrijetla. Definira se kao “svaka zlonamjerna i ponavljana uporaba informacijskih i komunikacijskih tehnologija kako bi se nekome nanijela šteta” (Bilić, Buljan Flander, Hrpka 2012: 301). Iduća definicija kaže da je nasilje na internetu “više puta ponavljano, namjerno neprijateljsko i nasilno ponašanje, koje provode pojedinci ili skupine, demonstrirajući svoju moć, korištenjem različitih elektroničkih uređaja (mobiteli, pametni telefoni, računala), s ciljem da žrtvama, koje se ne mogu same obraniti, nanesu bol, povrede ili štetu” (Bilić 2016: 72).

Elektroničko se nasilje odnosi na raznovrsne aktivnosti putem suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Podrazumijeva aktivnosti kao što su slanje poruke mržnje, poticanje mržnje, napadi na privatnost, kreiranje mrežnih stranica s neprimjerenim sadržajima, nesavjestan pristup štetnim sadržajima, neprimjereni komentari, uhođenje, vrijeđanje,

⁸ Konvencija o pravima djeteta

https://gov.hr/UserDocImages/Moja%20uprava/Konvencija_o_pravima_djeteta_UN.pdf

diskriminiranje, izlaganje seksualnom nasilju i slično (Vejmelka, Krulić Kuzman, Gorjanac 2018: 7).

Problem kod internetske komunikacije je nedostatak kontekstualnih i socijalnih naznaka zbog čega nema jasnih povratnih informacija vezanih za osjećaje drugih, odnosno počinitelj ne može znati je li svojim ponašanjem nekome nanio štetu. Drugi problem je anonimnost zbog čega se počinitelji osjećaju nedodirljivo i kao da mogu kršiti sve oblike normi bez ikakvih posljedica. (Bilić, Buljan Flander, Hrpka 2012: 302)

4.2. Oblici nasilja na internetu

Različiti autori daju različite klasifikacije nasilja na internetu. Djeca i mladi mogu biti izloženi različitim oblicima nasilničkih ponašanja na internetu kao što su:

a) uznemiravanje koje podrazumijeva slanje uznemirujućih poruka, ponekad i njihovo objavljivanje na javnim mjestima;

b) prijetnje na internetu koje mogu biti usmjerene jednoj osobi, skupini osoba ili prijetnje koje osoba usmjerava samome sebi;

c) blaćenje koje podrazumijeva širenje informacija koje mogu naštetiti ugledu osobe;

d) grubo online sukobljavanje;

e) pretvaranje – korištenje različitih profila ili korištenje tuđih profila;

f) iznuđivanje i dijeljenje povjerljivih informacija;

g) isključivanje na internetu – namjerno isključivanje osobe iz komunikacije i/ili zabrana komunikacije nekoj osobi;

h) uhođenje na internetu (Strabić, Tokić Milaković 2016: 167).

Ovi oblici nasilja na internetu međusobno su povezani i javljaju se zajedno, odnosno osoba može biti žrtva više oblika nasilja na internetu.

4.3. Nasilnici i žrtve nasilja na internetu

Nasilnici na internetu koji koriste internet da bi vrebali ili zlostavljali žrtve nazivaju se virtualnim predatorima. Postoje tri različite situacije koje su tipične za virtualne predatore:

a) Situacija u kojoj vrebavanje i maltretiranje putem interneta ostaje na internetu i ne prenosi se u stvarni život;

b) Situacija u kojoj se vrebavanje i maltretiranje putem interneta proširilo i na stvarni život;

c) Situacija u kojoj se vrebavanje i maltretiranje u stvarnom životu preselilo i na internet (Aftab 2003: 102-104).

Nasilnici na internetu zaslužni su za 17 posto svih oblika vršnjačkog nasilja. U sljedećoj tablici prikazan je broj maloljetnih počinitelja vršnjačkog nasilja na internetu u 2018. godini na državnoj razini.

Slika 3. Maloljetni počinitelji vršnjačkog nasilja na internetu u 2018. godini

Glava/ Članak	Zakonski naziv kaznenog djela	Maloljetni počinitelji				UKUPNO
		do 14 god.		14–18 god.		
		muški	ženski	muški	ženski	
XIII. Kaznena djela protiv osobne slobode						
	140. Nametljivo ponašanje			5		5
XVII. Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta						
	163. Iskorištavanje djece za pornografiju	1	1	27	5	34
	164. Iskorištavanje djece za pornografske predstave					
	165. Upoznavanje djece s pornografijom	2		18	1	21
XVIII. Kaznena djela protiv braka, obitelji i djece						
	178. Povreda privatnosti djeteta	1	1	6	1	9
UKUPNO		4	2	56	7	69
		6		63		

Izvor: Martinjak, Korda, Ovčar, 2019., str. 224., prema: MUP RH – Glavno tajništvo / Služba za strateško planiranje, statistiku i unaprjeđenje rada

Kao što je vidljivo iz statističkih podataka za 2018. godinu, muških zlostavljača ima mnogo više nego ženskih, a najčešće su u dobi od 14 do 18 godina. Najčešća kaznena djela su iskorištavanje djece za pornografiju i upoznavanje djece s pornografijom.

Žrtve nasilja na internetu su najčešće početnici i osobe koje nemaju mnogo iskustva u vezi pravila ponašanja na internetu. Nasilnici se obično osjećaju bolje na internetu, osjećaju više samopouzdanja budući da su anonimni i odlučuju se na nasilje (Aftab 2003: 144).

4.4. Posljedice nasilja na internetu

Provedeno je nekoliko istraživanja koja su proučavala posljedice elektroničkog nasilja. Istraživanja pokazuju da su posljedice nasilja na internetu velike i iznimno ozbiljne. Neke od najčešćih posljedica su: manjak samopoštovanja, javljanje i povećanje suicidalnih misli i ideja, provođenje elektroničkog nasilja prema drugima, emocionalni problemi kao što su strah, frustracije, depresija i drugi (Bilić, Buljan Flander, Hrpka 2012:305).

Počinitelji i žrtve elektroničkog nasilja imaju negativne psihološke posljedice te niska akademska postignuća. Počinitelji i žrtve nasilja na internetu imaju najveće rizike za psihosocijalne probleme. Žrtve elektroničkog nasilja imaju više razinu depresije nego počinitelji ili počinitelji koji su ujedno i žrtve (Šincek, Duvnjak, Milić 2017:104).

Istraživanja su pokazala još neke značajne informacije o posljedicama nasilja na internetu. Primjerice, dječaci imaju problema sa samopoštovanjem koji su vezani za fizički izgled. Praćenje djece koja su bila zlostavljači na internetu pokazalo je da je 60 posto zlostavljača bilo kažnjeno za krivična i druga kaznena djela, a 40 posto ih je bilo kažnjavano i više puta (Pregrad i sur. 2015: 8).

Žrtve nasilja na internetu izložene su jednom problemu koji dolazi iz razlike nasilja na internetu i nasilja u stvarnome svijetu. Naime, nasilje na internetu ima mnogo širu publiku nego nasilje u stvarnome svijetu. Žrtva može i više puta vidjeti ono što joj je nasilnik napisao ili što je o njoj napisao. U pisanom elektroničkom nasilju, žrtva nasilja izložena je istoj nasilnoj situaciji više puta zato što ono što je zapisano dulje vremena stoji na internetu (Pregrad i sur. 2015: 8).

4.5. Najugroženije skupine

Najugroženije skupine korisnika interneta su skupine koje ga najčešće i koriste – djeca i mladi. Djeca su najugroženija skupina korisnika interneta. Postoje dvije vrste rizika na internetu koji su vezani za djecu. Prva skupina rizika su rizici kojima su izložena djeca koja koriste internet. Druga skupina rizika su rizici kojima djeca izlažu druge osobe. Postoji šest vrsta rizika kojima su djeca izložena ako i kada koriste internet (Aftab 2003: 82):

1. Djeca koja koriste internet mogu doći do neprimjerenih informacija koje podrazumijevaju neprimjerene sadržaje kao što su pornografija, krvavi ili nasilni prizori, diskriminacija, nasilje, dezinformacije i drugi slični sadržaji;

2. Na internetu mogu sudjelovati u djelatnostima koje su potencijalno opasne, primjerice mogu posjetiti stranice na kojima se nalaze upute za izradu eksplozivnih naprava ili stranice na kojima se prodaje oružje;

3. Ljudi koje mogu sresti na internetu često su zlonamjerni pa ih mogu maltretirati ili se neprimjereno ponašati prema njima;

4. S obzirom na to da su neiskusna, djeca mogu ostaviti svoje osobne informacije na internetu, popunjavajući raznovrsne upitnike i obrasce za sudjelovanje u nagradnim igrama;

5. Ako pokušaju kupovati preko interneta, djeca mogu postati žrtve prijevara, mogu otkriti važne financijske informacije o svojoj obitelji;

6. U najgorim slučajevima, djeca mogu postati žrtvom virtualnih grabežljivaca koji će sve učiniti da dijete nagovore na stvarni susret.

Mladi, poput djece, mogu biti u opasnosti zbog svih ovih situacija, a još je problem i činjenica da roditelji mnogo manje kontroliraju stariju djecu (koja spadaju u mlade) nego djecu pri korištenju interneta.

5. Pregled dosadašnjih istraživanja o nasilju na internetu među djecom i mladima

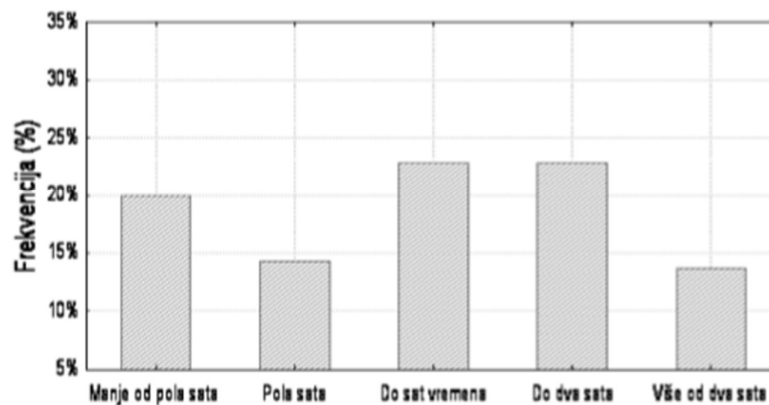
Istraživanja pokazuju da je nasilje nad djecom i mladima u Hrvatskoj u porastu. U ovome poglavlju prikazana su dosadašnja hrvatska istraživanja o nasilju na internetu. Prikazani su i neki od medijski eksponiranih slučajeva nasilja na internetu među djecom i mladima u razdoblju od 2010. do 2020. Godine kao i konkretni primjeri nasilnih i uvrijedljivih komentara na novoj društvenoj mreži TikTok. Navedeni primjeri pokazuju da nasilje na internetu nije nešto što se dešava samo u stranim zemljama koje broje veću populaciju, ono je uvelike prisutno i na našim prostorima i širenjem interneta postaje sve prisutnije.

5.1. Provedena istraživanja o nasilju nad djecom i mladima na internetu u Hrvatskoj

S brojem slučajeva nasilja na internetu porastao je i broj istraživanja koja se bave nasiljem na internetu. Martinjak i suradnici su 2019. godine proučavali spolne razlike u iskustvu vršnjačkog nasilja u virtualnom svijetu. Istraživanje je obuhvatilo 451 učenika koji polaze srednje škole u Zagrebu. Rezultati su pokazali da većina učenika ima iskustvo s različitim oblicima virtualnog nasilja, a učenici imaju više iskustva nego učenice (Martinjak, Korda, Ovčar 2019: 221).

Nikčević-Milković je 2016. godine provela istraživanje u kojemu je proučavala koliko su učenici viših razreda osnovnih škola koji žive u tri različite sredine izloženi elektroničkom nasilju te koliko je često elektroničko nasilje u tri različite skupine učenika. U istraživanju je pokazano koliko učenici svaki dan prosječno koriste internet, što se vidi na sljedećoj slici.

Slika 4. Učestalost korištenja interneta u kontrolnoj skupini (Nikčević-Milković)

Izvor: Nikčević-Milković, 2016., str. 84.

Kao što je prikazano na slici 4, učenici završnih razreda osnovnoškolske dobi u sve tri sociodemografske sredine (gradskoj, prigradskoj i seoskoj) internet i mobitel najčešće koriste do sat vremena ili do dva sata, potom manje ili više od pola sata te ih najmanji broj učenika koristi više od dva sata. Kada zbrojimo postotke učenika koji internet i mobitel koriste sat vremena i duže, što se pokazao rizičnim faktorom za pojavu e-zlostavljanja, takvih je učenika 59%. (Nikčević-Milković 2016: 85).

5.2. Primjeri nasilja nad djecom i mladima na internetu u Hrvatskoj

Mnogobrojni primjeri nasilja nad djecom i mladima i vršnjačkog nasilja na internetu ostaju neprepoznati, a manji dio takvog nasilja postane medijski eksponiran. Jedan od primjera nasilja na internetu koji je izazvao medijsku osudu i burne reakcije u Hrvatskoj je slučaj *Facebook* grupe Vinkovačke ku*ve iz 2013. godine. Osim ove grupe, postojala je i grupa Ku*ve iz Županje. Ovakve i slične grupe se vrlo brzo gase. Grupa Vinkovačke ku*ve bila je pod vodstvom Mr. Nobodya koji je u grupi objavljivao fotografije djevojaka iz Vinkovaca i okolice i nazivao ih pogrdnim imenima⁹. Na sljedećoj fotografiji prikazan je eksplicitan sadržaj objavljen u toj grupi.

Slika 5. Primjer eksplicitne fotografije na internetu

Izvor: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/policija-mi-ne-moze-nista-vinkovacki-monstrum-na-facebooku-maltretira-i-vrijeda-djevojci-i-njihove-obitelji/1150943/>

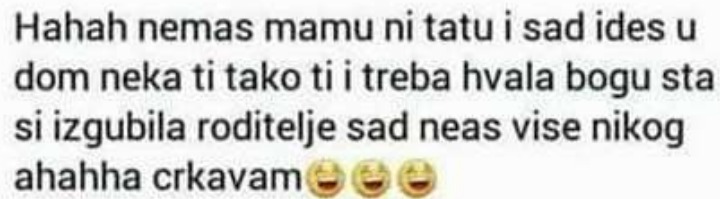
Ova je fotografija problematična zato što propagira govor mržnje i negativno utječe na društveni položaj osoba koje se nalaze na njoj. Fotografija šteti ugledu osoba te ih psihički uznemirava.

U svibnju 2018. godine je u Dubrovniku vršnjak ili skupina vršnjaka virtualno zlostavljala djevojčicu koja nema roditelje. Poruke su joj slali preko *Tellonyma* i *Snapchata*. Ne zna se broj zlostavljača, ali djevojčica je bila izrugivana zato što, između ostalog, nema roditelje¹⁰. Na slici je prikazana jedna od takvih nasilnih poruka koje su odaslane djevojčici.

⁹ Širenje govora mržnje na internetu, <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/policija-mi-ne-moze-nista-vinkovacki-monstrum-na-facebooku-maltretira-i-vrijeda-djevojci-i-njihove-obitelji/1150943/>

¹⁰ Vršnjačko nasilje šokiralo Dubrovnik, <https://narod.hr/hrvatska/vrsnjacko-nasilje-sokiralo-dubrovnik-djevojci-bez-roditelja-anonimno-slali-uzasne-poruke>

Slika 6. Primjer nasilne poruke

Hahah nemas mamu ni tatu i sad ides u dom neka ti tako ti i treba hvala bogu sta si izgubila roditelje sad neas vise nikog ahahaha crkavam 😂😂😂

Izvor: <https://100posto.jutarnji.hr/news/vrsnjacko-nasilje-u-hrvatskoj-postaje-sve-brutalnije-roditelji-preuzmite-stvar-u-svoje-ruke-evo-najbrutalnijih-ispada>

Ljubomorni mladić je 2018. godine na *Facebooku* objavio neprimjerene fotografije svoje bivše djevojke čime je naštetio njezinom ugledu. Mladić je na svoj profil stavio fotografije djevojke koja je tada imala 17 godina čime je višestruko prekršio zakonske regulative.¹¹

U siječnju 2020. godine četiri su se djevojke potukle ispred kluba u Slavanskom Brodu. Tučnjavi su prisustvovali drugi mladi ljudi, ali nitko nije ništa poduzeo, nego su snimali tučnjavu i snimke objavili na društvenim mrežama. Strašno je što, osim što nisu ništa poduzeli, čak su i navijali.¹²

Osim navedenih, u Hrvatskoj postoji još nekolicina slučajeva nasilja nad djecom i mladima i vršnjačkog nasilja koji su bili medijski eksponirani. Međutim, velik dio takvih slučajeva javnosti ostaje neprepoznat. Ono što je javnosti poznato i izloženo jesu mnogi nasilni komentari na raznim društvenim mrežama. Takve je slučajeve iznimno teško istrijebiti zbog mogućnosti lažnog predstavljanja i ne navođenja osobnih podataka. Upravo to povećava broj nasilja komentarima jer nasilnici zbog njih najčešće ne odgovaraju.

Trenutno najpoznatija aplikacija među mladima na svijetu je *TikTok*. To je kineska usluga dijeljenja video sadržaja na društvenim mrežama u vlasništvu ByteDance, tvrtke za internetske tehnologije sa sjedištem u Pekingu, koju je 2012. osnovao Zhang Yiming. Iako je aplikacija potekla iz Kine, vrlo brzo se proširila i pokorila cijeli svijet, pa tako i Hrvatsku. Koristi se za

¹¹ Ljubomorni mladić (20) objavio golišave fotografije bivše djevojke na Facebooku - zbog toga imala traume i pretrpjela ruganje, <https://kaportal.net.hr/vijestih/3702285/ljubomorni-mladic-20-objavio-golisave-fotografije-bivse-djevojke-na-facebooku-zbog-toga-imala-traume-i-pretrpjela-ruganje/>

¹² Četiri djevojke brutalno se potukle ispred kluba u Slavanskom Brodu, <https://www.srednja.hr/novosti/video-četiri-djevojke-brutalno-se-potukle-ispred-kluba-slavonskom-brodu/>

stvaranje videozapisa u trajanju do 60 sekundi, najčešće su to videa s kratkim plesom ili izražavanjem drugih talenata kao što su komedija i šminkanje.

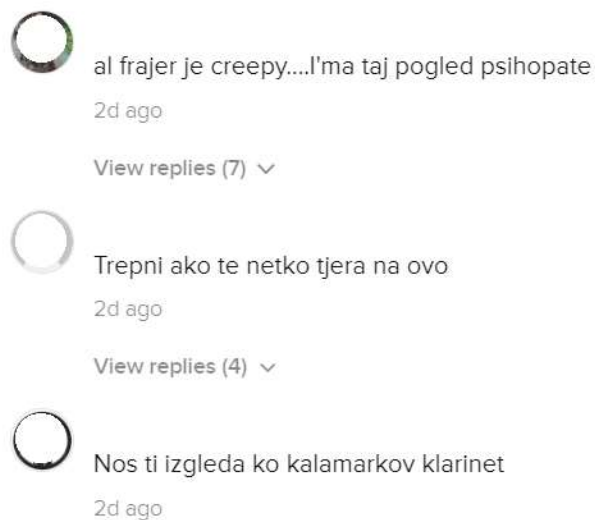
Na spomenutoj aplikaciji ispod svakog videa nalazi se prostor za komentiranje koji mnogi korisnici preko lažnih profila koriste kako bi nekoga uvrijedili. Na sljedećim fotografijama prikazani su neki od nasilnih komentara pronađenih na aplikaciji *TikTok*.

Slika 7. Primjeri nasilnih komentara na *TikToku*

Izvor: <https://www.tiktok.com>

Slika 8. Primjeri nasilnih komentara na *TikToku*

Izvor: <https://www.tiktok.com>

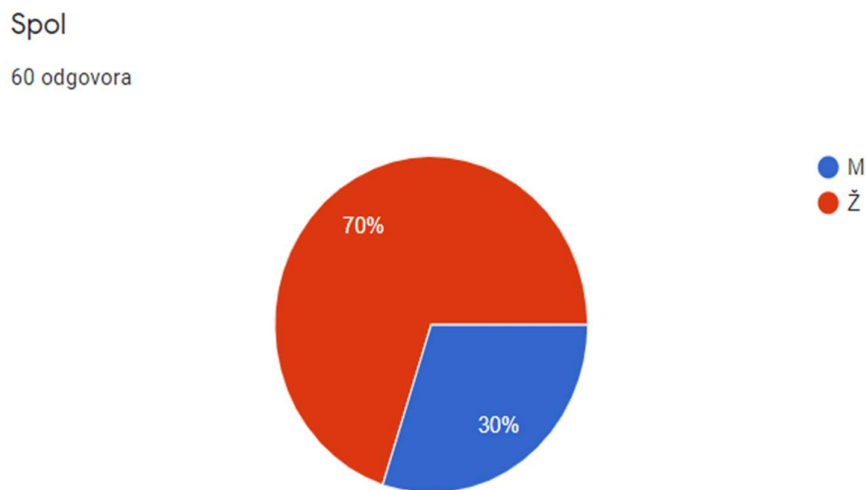
6. Anketa

Za što bolju obradu teme izrađena je i provedena online anketa. Cilj ankete bio je preko anonimnih odgovora vidjeti mišljenja mladih o problemu nasilja na internetu i moguće susretanje s istim. Anketa sadrži sedam pitanja od kojih je većina pitanja višestrukog odgovora. Jedno je pitanje kreirano u obliku skale. Nakon izrade ankete, ista je podijeljena na *Facebook* stranici Sveučilišta i na vlastitom *Facebook* profilu. Sudjelovalo je 60 ispitanika koji su anonimno izrazili svoje mišljenje na navedenu temu. Težište je svjesno bilo usmjerno na mlađu populaciju, koja je potencijalno i izravno ugrožena eskalacijom nasilja na internetu. Analiza rezultata podijeljena je u sociodemografske podatke te mišljenja i iskustva ispitanika.

6.1. Sociodemografski podaci

Ukupno 70% ispitanika čini žensku populaciju, a 30% mušku populaciju. Spolna podjela ispitanika prikazana je na grafikonu.

Grafikon 1. Spol ispitanika

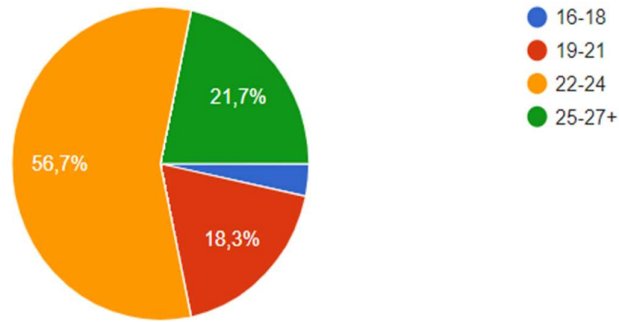
Izvor: izrada autorice

Od ukupno 60 odgovora, u dobi od 16 do 18 godina sudjelovalo je 3,3% ispitanika, u dobi od 19 do 21 sudjelovalo je 18,3% ispitanika, najveći broj ispitanika (56,7%) je u dobi od 22 do 24 godine, a 21,7% ispitanika je u dobi od 25 do 27 godina. Dobna podjela ispitanika prikazana je na grafikonu.

Grafikon 2. Dob ispitanika

Dob

60 odgovora

Izvor: izrada autorice

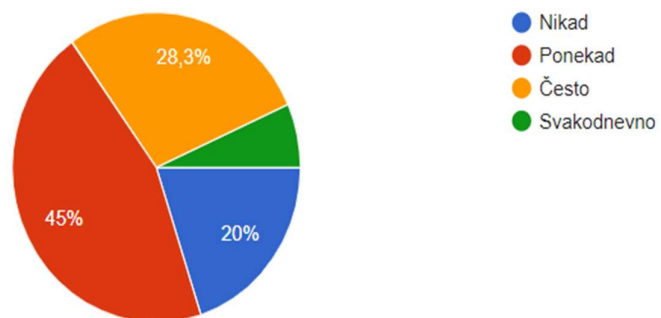
6.2. Mišljenja i iskustva ispitanika

Na pitanje “Jeste li se susreli s pojmom cyberbullying?” 45% ispitanika odgovorilo je s ‘ponekad’, 28,3% s ‘često’, 20% s ‘nikad’, dok se 6,7 % opredijelilo za uznemiravajuću opciju ‘svakodnevno’. Na grafikonu je prikazana podjela odgovora na pitanje.

Grafikon 3. Jeste li se susreli s pojmom nasilja na internetu?

Jeste li se susreli s pojmom cyberbulling (nasilje na internetu)?

60 odgovora

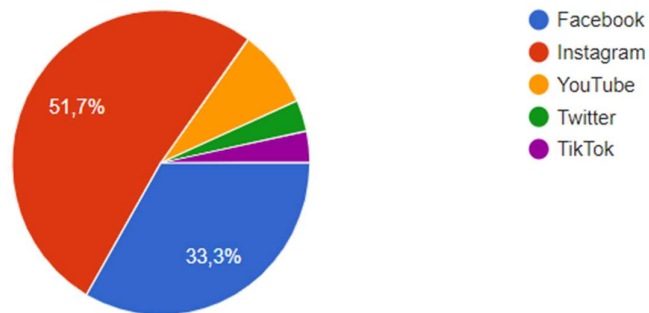
Izvor: izrada autorice

Na pitanje “Koje društvene mreže najčešće koristite?”, 51,7% ispitanika odgovorilo je *Instagram*, 33,3% *Facebook*, 8,3% *YouTube*, 3,3% *Twitter* i 3,3 % *TikTok*. Odgovori su prikazani na grafikonu.

Grafikon 4. Koje društvene mreže najčešće koristite?

Koje društvene mreže najčešće koristite?

60 odgovora

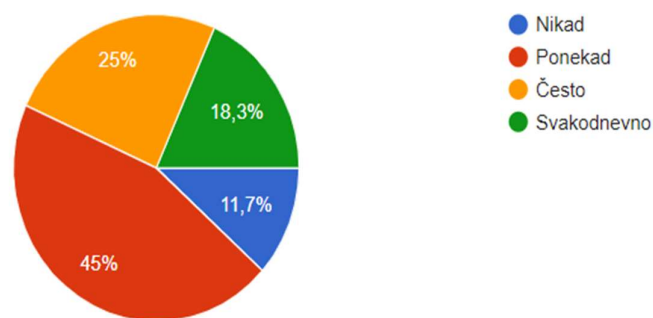
Izvor: izrada autorice

Na pitanje “Jeste li se susreli s negativnim komentarima na društvenim mrežama?”, 45% je odgovorilo ‘ponekad’, 25% ‘često’, 18,3% svakodnevno i 11,7% nikad. Odgovori na pitanje prikazani su na sljedećem dijagramu.

Grafikon 5. Jeste li se susreli s negativnim komentaima na društvenim mrežama?

Jeste li se susreli s negativnim (hate) komentarima na društvenim mrežama?

60 odgovora

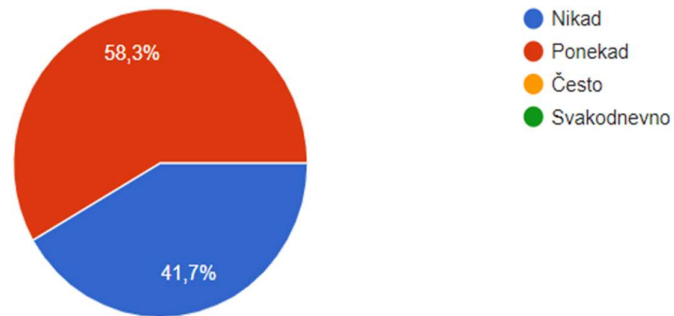
Izvor: izrada autorice

Na pitanje “Jeste li osobno primili negativan komentar na društvenim mrežama?”, ispitanici su odabrali samo dva ponuđena odgovora, i to 58,3% njih je odabralo ponekad, a 41,7% nikad. Interesantno je da su potpuno izostali odgovori često i svakodnevno. Rezultati su prikazani na sljedećem dijagramu.

Grafikon 6. Jeste li osobno primili negativan komentar na društvenim mrežama?

Jeste li osobno primili negativan (hate) komentar na društvenim mrežama?

60 odgovora

Izvor: izrada autorice

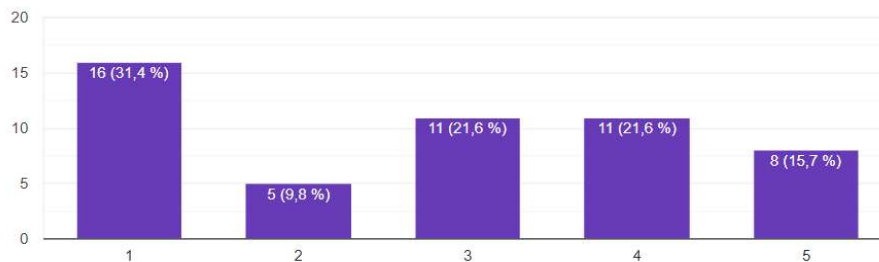
Na pitanje “Ako jeste, je li to utjecalo na Vaše raspoloženje”, od 60 ispitanika čak devetero njih uopće odgovorilo na navedeno pitanje. To može poduprijeti pretpostavku da mladi zapravo ne žele priznati ni sebi ni drugima koliko loši komentari utječu na njihove osjećaje. Pitanje je bilo postavljeno u obliku skale s tim da brojka 1 predstavlja izjavu ‘nije utjecalo’, a brojka 5 ‘utjecalo je’. Rezultati su pokazali sljedeće:

- 1 – 16 ispitanika
- 2 – 5 ispitanika
- 3 – 11 ispitanika
- 4 – 11 ispitanika
- 5 – 8 ispitanika

Grafikon 7. Ako jeste, je li to utjecalo na Vaše raspoloženje?

Ako jeste, je li to utjecalo na Vaše raspoloženje?

51 odgovor

Izvor: izrada autorice

7. Prevencija nasilja na internetu u različitim dobnim skupinama

Nasilje na internetu javlja se u različitim dobnim skupinama, zbog čega je potrebno provoditi prevenciju ovoga oblika nasilja u obitelji, na svim razinama odgoja i obrazovanja te u cjelokupnoj medijskoj zajednici. Obitelj, škola i mediji mogu se izdvojiti kao tri ključna zaštitna faktora koja omogućuju prevenciju nasilja na internetu od najranije dobi pa sve do izlaska iz sustava obrazovanja.

7.1. Obitelj – zaštitni faktor

Kada su suočena s diskriminacijom ili govorom mržnje na internetu, djeca mogu propitivati takve iskrivljene vrijednosti i odlučiti ih prihvatiti kao nešto normalno i poželjno. Zbog toga je potrebno konstantno raditi s djecom te ih upozoravati na pogrešne pretpostavke i predrasude koje im se nude na mrežnim stranicama. Potrebno je s djecom razgovarati o mržnji i o tome koliko mržnja boli te im ukazati na sljedeće probleme i slučajeve:

- a) objasniti da je diskriminacija nanošenje boli drugima;
- b) osvijestiti im da su i oni diskriminatori ako druge ljude nazivaju pogrđnim imenima ili ako govore da ih mrže;
- c) upozoriti ih da nikada ne bi trebala odobravati predrasude i diskriminaciju, ni u stvarnome svijetu, ni u virtualnome svijetu;

d) potaknuti ih na kritičko propitivanje svijeta i informacija te ih konstantno poticati da svijet čine boljim i ravnopravnijim mjestom za život svih ljudi (Aftab 2003: 91).

Osim toga, roditelji trebaju svojoj djeci, korisnicima interneta, objasniti da su zainteresirani za njihove aktivnosti na internetu, odnosno ne smiju dopustiti djeci da je njihova želja za privatnošću veća nego roditeljska kontrola. Roditelji trebaju kontrolirati stranice koje dijete posjećuje. Roditelji čija djeca koriste internet također trebaju koristiti internet i upoznati se s uslugama na internetu koje koriste i njihova djeca. Također, roditelji moraju postaviti vrlo jasna pravila vezana za korištenje interneta i konstantno educirati vlastitu djecu o adekvatnom korištenju interneta i sigurnom ponašanju na mrežnim stranicama, a posebice na društvenim mrežama (Buljan Flander, Karlović, Ćosić 2004: 160).

Važno je da je računalo u kući postavljeno u zajedničku prostoriju, primjerice u dnevnu sobu. Dijete ne treba imati pristup internetskim sadržajima bez kontrole roditelja. Roditelji bi trebali određivati količinu vremena koju dijete smije provesti na internetu te tip stranica koje dijete smije posjetiti (Buljan Flander, Karlović, Ćosić 2004: 160).

Pravila ponašanja na internetu i korištenja interneta trebala bi biti jasno objašnjena. Djeca osjećaju sigurnost kada im roditelji jasno definiraju pravila ponašanja i posljedice kršenja tih pravila što vrijedi i za korištenje računala (Buljan Flander, Karlović, Ćosić 2004: 160).

Roditelji moraju objasniti djeci da su stranci upravo to – nepoznate osobe. Kao što dijete uče da se na ulici, na igralištu i u drugim javnim prostorima ne smije razgovarati s nepoznatim osobama, tako ih treba učiti i da se na internetu ne razgovara s nepoznatim osobama zato što to može biti potencijalno opasno. Djeca moraju znati da ne smiju davati nikakve osobne informacije nepoznatim osobama na internetu, jer ih to može dovesti u veliku opasnost (Buljan Flander, Karlović, Ćosić 2004: 160).

Ako se dijete želi susresti sa strancem s kojim se je zbližilo za vrijeme korištenja interneta, roditelji to moraju znati. Mjesto susreta treba biti poznato roditeljima, a ako se dijete ide sresti s drugim djetetom bilo bi dobro da djeca dovedu roditelje kako bi se svi osjećali sigurno. Dijete nikada ne bi trebalo slati svoje fotografije putem interneta bez dozvole roditelja. Roditelj također mora s djetetom razgovarati o tajnama i čuvanju tajni, a važno je dijete poučiti da s nepoznatim osobama ne smije imati nikakve tajne. Roditelji bi djeci trebali reći da nikada ne smiju odavati svoja korisnička imena i lozinke te da se putem interneta nikada ne daju nikakve informacije o pravome identitetu. Isto tako, nikada ne smiju davati informacije o pravome

identitetu svojih roditelja, ali ni slati svoje i tuđe fotografije nepoznatim osobama (Buljan Flander, Karlović, Čosić 2004: 160).

Od početka korištenja interneta, djeca moraju naučiti da ne prihvaćaju besplatne darove u zamjenu za bilo što. Kada stranac krene postavljati preosobna pitanja, a dijete se počne osjećati neugodno, treba prekinuti taj razgovor (Buljan Flander, Karlović, Čosić 2004: 160).

7.2. Uloga škole – medijska pismenost

Škola, odnosno školska klima, ima veliki utjecaj na suzbijanje nasilničkog ponašanja na internetu te na zaštitu djece i mladih. Školska klima je “relativno trajna kvaliteta školske okoline koja utječe na ponašanje njezinih članova i dio je školske okoline koji je povezan s individualnim i afektivnim dimenzijama i sustavom vjerovanja u školi” (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019: 242). Osobe koje sudjeluju u školskome životu sudjeluju u posebnom okruženju i u posebnim oblicima komunikacije.

Da bi se djeca osjećala sigurno u školi, nužno je stvoriti pozitivnu klimu. U školi trebaju biti jasno definirana pravila ponašanja i provođenje tih pravila. Dobro postavljena pravila ponašanja važna su jer bitno utječu na sposobnosti učenika (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019: 243).

Škola kao djetetovo okruženje treba biti sigurna, a treba se definirati kao mjesto s nultom stopom tolerancije na bilo kakve oblike nasilja. Odgojno-obrazovni sustav može poticati odgovorno ponašanje na internetu kroz različite skupine aktivnosti:

- a) aktivnosti koje se odnose na tehnologiju i alate;
- b) aktivnosti koje se odnose na znanstvena istraživanja nasilja na internetu;
- c) aktivnosti vezane za zakonske regulative nasilja na internetu;
- d) aktivnosti edukativnog tipa. (Cajner Mraović, Gosarić, Kikić 2019: 247-248):

Nastavnici i razrednici trebaju konstantno poticati djecu na sigurno ponašanje na internetu te trebaju suzbijati nasilničke oblike ponašanja na internetu. U tome im može uvelike pomoći

portal *medijskapismenost.hr* koji su pokrenuli Agencija za elektroničke medije i UNICEF, a pridružili su im se brojni stručnjaci i brojne znanstvene institucije.¹³

Učenicima se u skladu s najnovijim odgojno-obrazovnim trendovima trebaju razvijati različite skupine kompetencija. Jedna od tih kompetencija je i digitalna kompetencija. Digitalna kompetencija je vezana za sigurno i kritičko korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija. U osnovne digitalne kompetencije spadaju osposobljenost za traženje, procjenjivanje, pohranjivanje, proizvodnju, prezentiranje i razmjenu informacija preko računala, mogućnost sudjelovanja u suradničkim mrežama preko interneta. U digitalnoj se kompetenciji ističe važnost kritičkog mišljenja (Tot 2010: 69).

Škole, kao što je moguće zaključiti, imaju veliku ulogu u razvoju odgovornog korištenja interneta i suzbijanju nasilja na internetu i na društvenim mrežama. Suvremeni odgojno-obrazovni sustav usmjeren je razvoju digitalne kompetencije kod učenika te samim time i razvoju medijske pismenosti.

7.3. Uloga medija

Osim obitelji i škole, mediji imaju također vrlo važnu ulogu u suzbijanju nasilničkih oblika ponašanja na internetu. Mediji su danas postali jedan od najvažnijih čimbenika socijalizacije djece i mladih. “Oni snažno utječu na društvena ponašanja, nezaobilazno su sredstvo u informiranju, formiranju, prenošenju vrijednosti, stvaranju vizije svijeta i života, oblikovanju životnih stilova i identiteta” (Mandarić 2012: 132). Utjecaj medija je nezaobilazan u životu svake osobe, a naročito u životu osobe koja još nema formirane stavove.

Istraživanja su pokazala da mediji imaju važnu ulogu u formiranju ponašanja, prvenstveno kroz činjenicu da osobe koje su izložene sadržajima nasilja u medijima dulje vrijeme imaju promijenjeno konkretno ponašanje, odnosno postaju nasilnici. Nasilje na televiziji ima velik utjecaj na djecu koji je vidljiv na tri načina (Mandarić 2012: 136):

a) djeca i mladi koji konstantno gledaju nasilje na televiziji skloniji su razvoju nasilničkog ponašanja te u nasilju mogu vidjeti rješenje za svoje problema;

b) djeca i mladi koji su dugoročno izloženi nasilju na televiziji mogu postati neosjetljivi na nasilje te mogu tolerirati nasilnička ponašanja;

¹³ Medijska pismenost, <https://www.medijskapismenost.hr/o-nama/>

c) nasilnički sadržaji na televiziji mogu izazvati sindrom nasilničkog svijeta što znači da djeca koja gledaju mnogo nasilničkih sadržaja mogu doživjeti mnogo nasilja u okruženju u kojemu se nalaze.

Mediji ponekad izvještavaju o nasilju na neprimjerene načine. Ponekad se medije okrivljuje da potiču samoubojstva mladih. Mediji se senzacionalistički odnose prema nasilju među djecom i mladima, senzacionalistički izvještavaju o samoubojstvima mladih i time se pridonosi povećanju samoubojstava i suicidalnih ponašanja (Mandarić 2012: 141).

Mediji bi trebali prakticirati odgovorno izvještavanje o nasilničkim ponašanjima djece i mladih te o samoubojstvima mladih. Mandarić smatra da je potrebno hitno provesti odgoj za medije koji počinje u obitelji, a nastavlja se i u široj zajednici (Mandarić 2012: 141-142).

8. Zaključak

Nasilje na internetu odnosi se na sve oblike zlostavljanja putem informacijsko-komunikacijske tehnologije. Najugroženije su žrtve nasilja na internetu djeca i mladi koji još uvijek nemaju razvijen bonton na internetu, odnosno ne znaju kako adekvatno komunicirati putem interneta, a ne dovoditi sebe ili bliske osobe u opasnost. Nasilje na internetu podložno je Kaznenom zakonu, Konvenciji o pravima djeteta, ali i drugim propisima i regulativama. Iako je nasilje na internetu kažnjivo djelo, problem predstavlja činjenica da je ono u velikom broju slučajeva neprijavljeno pa se ne zna koliki je točno postotak nasilnika i žrtava uključen u nasilničke aktivnosti na internetu.

Nasilje na internetu moguće je poistovjetiti s nasiljem u realnom svijetu. Štoviše, nasilje na internetu ponekad je još gore za žrtvu jer je takvo nasilje ponekad javno pa se odnosi na sramoćenje ili klevetanje žrtve koja zbog toga ima ozbiljne posljedice. Činjenica koja također stoji je da nasilnici na internetu u kasnijem životu imaju mnogobrojne prijestupe i činjenja brojnih kaznenih djela.

Cjelokupno društvo trebalo bi konstantno raditi na prevenciji nasilja na internetu. Pritom se prevencija mora vršiti prvo u obitelji koja je temelj za zdravo ponašanje na društvenim mrežama. Nakon toga, važno je da odgojno-obrazovni sustav u suradnji s nadležnim institucijama provodi cjelovitu edukaciju vezanu za opasnosti na društvenim mrežama, sigurno korištenje interneta i zakonske regulative vezane za neprimjereno ponašanje u virtualnim prostorima. Naposljetku, mediji imaju vrlo važnu ulogu u promociji sigurnog ponašanja na internetu i suzbijanja nasilničkih ponašanja.

U Republici Hrvatskoj se trenutno provodi cjelovita kurikularna reforma koja je u obrazovni sustav uvela pojam digitalne kompetencije pa je razvoj digitalne kompetencije postao imperativ na svim stupnjevima obrazovanja. Međutim, potrebno je konstantno upozoravati roditelje, prosvjetne djelatnike, medijske djelatnike i sve druge odgovorne osobe da potiču djecu na sigurno ponašanje na internetu.

U Koprivnici, _____

Potpis studenta

IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, RENATA ŠAGOLJ (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Nasilje na internetu (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Renata Šagolj
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, RENATA ŠAGOLJ (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Nasilje na internetu (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Renata Šagolj
(vlastoručni potpis)

Popis literature

Knjige:

1. Aftab, P. 2003. *Kako prepoznati opasnosti interneta*. Neretva. Zagreb.
2. Bilić, V. 2014. *Correlates and outcomes of cyberbullying and cybervictimization*. U: Orel, M. (ur.) *The new vision of future technologies*. Eduvision. Ljubljana.
3. Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. 2012. *Nasilje nad djecom i među djecom*. Naklada SLAP. Jastrebarsko.
4. Jurič, B., Vuković, D., Šuput, B. 2016. *Utjecaj društvenih mreža na ponašanje potrošača tinejdžerske dobi, u: Život u digitalnom dobu: društveni aspekti, zbornik radova*. Visoka poslovna škola Zagreb s pravom javnosti. Zagreb.
5. Radat, K. i sur. 2016. *BonTončić ponašanja na internetu*. Društvo za socijalnu podršku. Zagreb
6. Vejmelka, L., Krulić Kuzman, K., Gorjanac, V. 2018. *Upoznajmo i prepoznamo e-nasilje*. Centar za nestalu i zlostavljalu djecu. Osijek.

Časopisi:

1. Buljan Flander, G., Karlović, A., Čosić, I. 2004. Izloženost djece zlostavljanju putem internet. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*. Vol. 10 No. 54/55, str. 159.-161.
2. Cajner Mraović, I., Gosarić, S., Kikić, S. 2019. Povezanost školske klime s postupanjem učenika i razlozima za nepostupanje u situacijama nasilja na društvenim mrežama, *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*. Vol. 160 No. 3-4, str. 241.-263
3. Dokman, T., Kuzelj, M. Malnar, D. 2018. Društvene mreže u ulozi modernog oružja – percepcija doktoranada. *Polemos* 21, 1, str. 133-150
4. Grbavac, J., Grbavac, V. 2014. Pojava društvenih mreža kao globalnog komunikacijskog fenomena, *Media, culture and public relations*, 5, 2, str. 206-219
5. Leiner, B. M. i sur. 2009. A Brief History of the Internet, *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*. Volume 39, Number 5, str. 22-31
6. Mandarić, V. 2012. Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra*. 82, 1, str. 131.-149
7. Martinjak, D., Korda, M., Ovčar, I. 2019. Prevalencija i spolne razlike u iskustvu vršnjačkoga nasilja u virtualnom svijetu. *Napredak* 160, 3-4, str. 221.-240
8. Nikčević-Milković, A., Jerković, A., 2016. Učestalost i oblici elektroničkog zlostavljanja učenika viših razreda osnovnoškolske dobi u tri različite školske sredine,

- Učestalost i oblici elektroničkog zlostavljanja učenika viših razreda osnovnoškolske dobi u tri različite školske sredine. Školski vjesnik: časopis za pedagoški teoriju i praksu. Vol. 65 No. 1
9. Strabić, N., Tokić Milaković, A. 2016. Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja. Kriminologija i socijalna integracija. Vol. 24 Br. 2., str. 166.-183
 10. Šincek, D., Duvnjak, I., Milić, M. 2017. Psihološke posljedice nasilja preko interneta za žrtve, nasilnike i nasilnike/žrtve. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. Vol. 53 No. 2, str. 98.-110
 11. Tot, D. 2010. Učeničke kompetencije i suvremena nastava. Odgojne znanosti. Vol. 12., br. 1., str. 65.-78
 12. Žilić, M., Janković, J. 2016. Nasilje, Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti. Vol. 1. No 3., str. 67-87

Internetski izvori:

1. Četiri djevojke brutalno se potukle ispred kluba u Slavonskom Brodu, dostupno na: <https://www.srednja.hr/novosti/video-cetiri-djevojke-brutalno-se-potukle-ispred-kluba-slavonskom-brodu/> (21. 5. 2020.)
2. e-bonton, Pravila lijepog ponašanja na društvenim mrežama, Hrvatski telekom, dostupno na: https://www.inventum.hr/images/files/e_bonton.pdf (21. 5. 2020.)
3. Kazneni zakon, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (12. 5. 2020.)
4. Konvencija o pravima djeteta. Dostupno na: https://gov.hr/UserDocsImages/Moja%20uprava/Konvencija_o_pravima_djeteta_UN.pdf (20. 5. 2020.)
5. Ljubomorni mladić (20) objavio golišave fotografije bivše djevojke na Facebooku - zbog toga imala traume i pretrpjela ruganje, dostupno na: <https://kaportal.net.hr/vijestih/3702285/ljubomorni-mladic-20-objavio-golisave-fotografije-bivse-djevojke-na-facebooku-zbog-toga-imala-traume-i-pretrpjela-ruganje/> (21. 5. 2020.)
6. Medijska pismenost. Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/o-nama/> (2. 6. 2020.)
7. Mirković, M. 2015. Bonton digitalnog doba. Dostupno na: <http://marina-mirkovic.from.hr/files/2015/08/Bonton-digitalnog-doba-rad.pdf> (15. 5. 2020.)
8. Pregrad, J. i sur. 2015. Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima. Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Izvjestaj_-

Iskustva i stavovi djece roditelja i ucitelja prema elektronicnim medijima.pdf
(23. 5. 2020.)

9. Sigurnosni rizici društvenih mreža. Dostupno na:
<https://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2009-08-273.pdf> (16. 5. 2020.)
10. Širenje govora mržnje na internetu, dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/policija-mi-ne-moze-nista-vinkovacki-monstrum-na-facebooku-maltretira-i-vrijeda-djevojci-i-njihove-obitelji/1150943/> (21. 5. 2020.)
11. Vršnjačko nasilje šokiralo Dubrovnik. Dostupno na:
<https://narod.hr/hrvatska/vrsnjacko-nasilje-sokiralo-dubrovnik-djevojci-bez-roditelja-anonimno-slali-uzasne-poruke> (21. 5. 2020.)
12. Znete li što na internetu rade vaša djeca? Vršnjačko nasilje u Hrvatskoj postaje sve brutalnije. Roditelji, preuzmite stvar u svoje ruke! Evo najbrutalnijih ispada.
Dostupno na: <https://100posto.jutarnji.hr/news/vrsnjacko-nasilje-u-hrvatskoj-postaje-sve-brutalnije-roditelji-preuzmite-stvar-u-svoje-ruke-evo-najbrutalnijih-ispada> (21. 5. 2020.)

Popis slika

Slika 1. Razvoj društvenih mreža kroz povijest	2
Slika 2. Temeljna podjela nasilja	8
Slika 3. Maloljetni počinitelji vršnjačkog nasilja na internetu u 2018. godini.....	13
Slika 4. Učestalost korištenja interneta u kontrolnoj skupini (Nikčević-Milković)	16
Slika 5. Primjer eksplicitne fotografije na internetu	17
Slika 6. Primjer nasilne poruke.....	18
Slika 7. Primjer nasilnih komentara na TikToku.....	18
Slika 8. Primjer nasilnih komentara na TikToku.....	18

Popis tablica

Tablica 1. Članci Kaznenog zakona koji se odnose na nasilje i njihova objašnjenja	9
---	---

Popis grafikona

Grafikon 1. Spol ispitanika.....	20
Grafikon 2. Dob ispitanika	21
Grafikon 3. Jeste li se susreli s pojmom nasilja na internetu?.....	21
Grafikon 4. Koje društvene mreže najčešće koristite?.....	22
Grafikon 5. Jeste li se susreli s negativnim komentarima na društvenim mrežama?	22
Grafikon 6. Jeste li osobno primili negativan komentar na društvenim mrežama?.....	23
Grafikon 7. Ako jeste, je li to utjecalo na Vaše raspoloženje?	24